



## İNGİLİZ KOLONİSİ KENYA'NIN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ: MAU MAU HAREKETİ

Hüseyin GÜNARSLAN\*

### ÖZ

Bu çalışma İngiltere'nin bir kolonisi olan Kenya'nın bağımsızlık mücadelesini gerçekleştiren Mau Mau hareketini ele almaktadır. Mau Mau hareketinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma ile hareket mensuplarının İngilizlere karşı vermiş olduğu mücadele sayesinde Kenya'nın bağımsızlığına giden sürecin başladığı tespit edilmiştir. İngilizlerin sıkıyönetim altında Mau Mau hareketi mensuplarına ve Kenya halkına aşırı şiddet ve işkence uyguladığı belirlenmiştir. Kenya'nın en büyük kabilesi olan Kikuyu halkına mensup bir milyon kişinin zorla göç ettirildiği, Mau Mau hareketine mensup binlerce kişinin toplama kamplarında işkence altında öldürüldükleri ortaya çıkarılmıştır. Mau Mau hareketinin İngilizlerin orantısız güç kullanımı altında etkisini kaybetmesine rağmen Kenya halkının bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmediği ve nihayetinde İngilizler'den bağımsızlıklarını dökülen kanları ile aldıklarına dikkat çekilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Kenya, İngiltere, Mau Mau, Toplama Kampları, İşkence, Katliam.

### BRITISH COLONY KENYA'S INDEPENDENCE STRUGGLE: MAU MAU MOVEMENT

#### ABSTRACT

This study deals with the Mau Mau movement, which is a colony of England, fighting for the independence of Kenya. It is aimed to determine the activities of Mau Mau movement. It was determined that the process leading to the independence of Kenya began through the struggle of the members of the movement by the British. It was found that the British, under extreme command, used the extreme violence and torture to the Kenyan people and the Mau Mau movement. It has been revealed that a million people from Kikuyu, the largest tribe in Kenya, were forcibly displaced and thousands of people from the Mau Mau movement were killed in torture in concentration camps. It was noted that the Mau Mau movement did not give up the struggle of independence of the people of Kenya despite the British's loss of power under the use of disproportionate force, and ultimately received their independence from the British.

**Keywords:** Kenya, England, Mau Mau, Detention Camps, Torture, Massacre.

### GİRİŞ

Kenya İngilizler tarafından işgal edildiği 1888'den itibaren halkının bağımsızlık mücadelesi vermeyi bırakmadığı bir ülkedir. Afrika'nın en yaşanılabilir ülkelerinden birisi olan Kenya gerek iklimi gerek topraklarının verimliliği ile İngilizler için cazibe merkezi olmuştur. Afrika kıtasındaki konumu, okyanusa kıyısı olması sebebi ile kontrol altında tutulması gerekli görülen bu ülke halkı yıllarca sömürü yönetimi altında bütün haklarından mahrum bırakılmıştır. Toprakları elinden alınan halk ağır vergiler altında ezilmiştir. Bütün bu çaresizliğe rağmen Kenya halkı mücadelesinden vazgeçmemiş ve İngilizlere karşı koymuştur. Bu çalışmada Mau Mau hareketi'nin İngilizlere karşı gerçekleştirdiği başkaldırı konu alınmıştır. 1888 yılından itibaren İngilizler tarafından sömürülmeye başlanan Kenya halkı makineli tüfekler karşısında çaresizlik içinde boyun eğse de onların torunları 1950 yılına gelindiğinde çok daha organize olmuş bir şekilde Mau Mau hareketi adı altında mücadele etmiştir. Kenya'nın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rolü

\* Dr., Windsor University, [gunarsl@uwindsor.ca](mailto:gunarsl@uwindsor.ca) ORCID: 0000-0002-7276-7476.

olan bu hareketin araştırılması gerekmektedir. İngilizlerin ülkeye geldiği zaman diliminden itibaren ülke insanına yaşattıkları, Mau Mau hareketinin ortaya çıkmasına sebep olan etkenlerin neler olduğu, İngilizlerin bu hareket ile nasıl mücadele ettiğini olayları yaşayan insanların şahitliği altında tespit etmeye çalışacağız. Bu mücadeleye karşı İngilizlerin nasıl ölçsüzce tedbirler aldıklarının yanısıra, halkı toplu göçe zorlamaları ve toplama kamplarında binlerce insanı öldürmelerinin de ortaya çıkarılması gereklidir.

### **İngilizlerin Kenya'ya Gelmesi**

İngilizler Hindistan'da yaptığı gibi Kenya'ya da şirketleri vasıtası ile girmişlerdi. Almanlar İngilizler'den önce bölgeye gelmiş olsalar da İngilizlere karşı gün geçtikçe etkilerini kaybediyorlardı. Emperyal güçler 1884-85 yılında Berlin'de bir araya geldiler ve Afrika'yı kendi aralarında bölüştüler. Bu toplantı sonrası Kenya İngilizlerin olmuştur. 1888 yılında İngiliz krallığı Emperyal Doğu Afrika şirketine Kenya'da imtiyaz hakkı verdi. Bu hak sayesinde şirket Kenya topraklarında İngilizler adına kiracı olmuş ve Kenya'nın her türlü kullanım hakkına sahip olmuştur. 1890 yılında Almanya ile varılan anlaşma gereği Kenya'nın iç kesimleri ve Uganda'da da İngilizlerin oldu. 1895 yılında İngiliz Doğu Afrika Şirketinin zararlarının artmaya başlaması ile birlikte İngilizler şirkete verdikleri hakları geri alarak Kenya'da dahil Doğu Afrika'nın Hamisi olarak yönetimi devraldılar. (Durani, 2006: 22) Böylece ülkeyi tam anlamı ile ele geçirecekleri süreci işletmeye başladılar. Halihazırda şirket 1887 yılında İngiliz Doğu Afrika polisini kurmuştu. (Thurston, 1991: xiii) 1895 yılındaki devirden sonra İngilizler askeri güçlerini kullanarak bölgeye iyice yerleştiler. Kısa süre içinde hem beyazlar hem de onların himayesindeki Hintliler bölgeye gelmeye başladılar. İlk gelen İngilizler daha çok İngiliz ordusunda görevli askerlerdi. I. Dünya savaşının bitmesi ile birlikte daha fazla asker ülkeye geldi. (Lonsdale, 1992: 43) 1918 yılına gelindiğinde aynı sistem dahilinde İngilizler ilk önce Kenya polisini kurdular. İki yıl sonrada Kenya'nın kolonileri olduğunu ilan ettiler. Polis ülke içindeki bütün olaylarda en etkili unsur haline gelirken memurların başındaki yetkililer tamamen İngilizlerden oluşmaktaydı. (Page, 1998: 1) İngilizler ülkede etkinliklerini artırdıkça ülkenin en büyük kabilesi ve en büyük etnik grup Kikuyu'lara ait zengin tarım arazilerine el koymaya başladılar. Artık bu topraklar beyazların toprağı olarak anılacaktı. (Kanogo, 1987: 9) Kenyalılar İngilizlerin kendi topraklarını ellerinden almalarına sessiz kalmıyorlardı. 1890 yılında Dagoretti bölgesindeki İngiliz yerleşkesi yakılmıştı. Wakamba kabilesi İngilizlerin gerçekleştirdiği hırsızlık, tecavüz ve yıkımlarına karşı İngilizlere gıda satışını durdurmuştu. Kenya halkının kendilerine karşı koymaları karşısında İngilizler sahip oldukları teknolojik üstünlük ile yerel halka karşı ateş açılması, evlerinin yakılması ve hayvanlarına el koyma yöntemlerini uyguladılar. (Durani, 2006: 23) Ok, yay ve mızrak gibi ilkel silahlara sahip yerel halk makineli tüfekler karşısında çaresiz ve savunmasız kalmıştı. Kenya halkı 1890 yılından itibaren 25 yıl boyunca İngilizler ile mücadele etse de bu savaşı kazanamadı. Bu dönem zarfından binlerce insan hayatını yitirdi. (Beauttah, 2006)

Kenya İngilizler için okyanusa kıyısı olması yanında Afrika'nın merkezi bir konumunda olmasından dolayı da jeopolitik açıdan önemliydi. İngilizlerin bu zengin ülkeyi ele geçirmek istemesinin altında yatan başlıca sebeplerde bu konumu ve topraklarının verimli olmasıydı. Mısır, çay ve kahve gibi ticari değeri olan ürünlerin en iyi şartlarda yetişmesine imkan veren toprak ve iklime sahipti. (Elkins, 2005: 5) Avrupalılar kısa süre içinde Kenya'nın diğer Afrika ülkelerinden farklı olarak kıtanın havası en temiz ülkelerden birisi olduğunu keşfettiler. Sağlıklı bir yaşama güzel bir iklimde devam etmek isteyen Avrupalıların sayısı 1921 yılına geldiğinde 10 bin kişiye ulaşmıştı. (Sherwood, 2006: iv) İngilizler her kolonisinde uyguladıkları üzere kendisi için gelir

getirecek toprak arazilerini kontrolleri altına almışlardı. Bunun için yapılması gereken ilk iş toprak için ağır vergiler istenmesiydi. Vergilerini ödeyemeyen halk artık kolaylıkla toprağını satabilir veya el konulması karşısında çaresiz kalırdı. İkinci aşama ise toprak yasalarında düzenlemeye gitmekti. 1915 yılında çıkarılan Kraliyet Toprak Düzenlemesi kanunu ile de bu sağlanmış ve toprak asıl sahibi olan Kenyalılar'dan zorla alınmıştı. Ülkede bulunan Avrupalıların toprak almasına imkân veren bu kanunun yürürlüğe girmesi ile toprak sahipleri kendi yurtlarında işçi haline dönüştürülmüştü. (Padmore, 1953: 357) İngilizler gücü eline aldıkları kolonilerde toprağa bir anda askeri güç ile el koymamışlardır. Yukarıda anlatıldığı gibi yıllara yayılan bir plan ve program dahilinde her şeyin yasal çerçevede yapıldığı sabırlı bir yöntem uygulanmıştır. Halk bu süre zarfında ağır vergileri ödemek için daha fazla çalışmış, çalışıkça vergiler artmış ve ödenemez noktaya gelmiştir. İnsanlar yıllar içinde ümitlerini kaybeder konuma getirilmiş ve savunmasız kalmıştır. Çaresiz yeni efendilerinin emirlerini yerine getiren köle toplumlarına dönüştürülmüştür. Halk ne zaman bu uykudan uyanmak istese yeni bir siyaset ve metot ile tekrar tekrar uyutulmuştur. Uykunun acı verdiği o inanılmaz aşama geçildiğinde ise karşılarında kendilerini demir bir yumruk ile ezen bir yönetim bulmuşlardır.

İngilizler için kolonilerde toprağın ele geçirilmesi, ele geçirilen toprak da halkın düşük ücretle işçi olarak kullanılması, ticari zirai ürünlerin yetiştirilmesi ve bu ürünlerin taşınması büyük önem arz etmişti. Kendisi ile mücadele eden ve işçi olmak istemeyen halka karşı başka kolonilerden işçi getirilmesi uygulaması ise buldukları çarelerden en önemlisiydi. Bu amaçla Kenya'da ihtiyaç duyulan işçiler Güney Asya'dan getirildi. Uzun yıllar Hindistan'da Hint halkını sadık ve güvenilir hizmetçileri olarak kullanan İngilizler, Hintlileri ucuz işgücü olarak kullanmak üzere 1896 yılından itibaren bu ülkeye getirmeye başladılar. İlk Hintliler ülkede yapımına başlanan Kenya-Uganda demiryollarında işçi olarak kullanıldı. (Sherwood, 2006: iv) Demiryolu inşaatı İngilizlerin ülkenin kaynaklarına ulaşarak taşıyabilmeleri için gerekiyordu. Her 400 metrede bir Hintli işçi olmak üzere 2500 işçinin öldüğü demiryolları için 32 bin Hintli işçi getirilmişti. İnşaat bitmesine rağmen 6724 Hintli Kenya'da kalmaya karar verdi. (Durani, 2006:23) Ülkede kalan Hintlilerin sayısı zamanla artmakla kalmamış ticaretle uğraşmalarından dolayı da zengin olmaya başlamışlardı. İngilizler Kenyalı yerel halk ile muhatap olmak yerine Hintliler ile muhatap olmayı tercih ediyorlardı. Ülkede bağımsızlık yanlıları İngilizlerin yanında onların sadık hizmetkarları olarak gördükleri Hintlileri de düşman olarak görmekteydi. Ülke bağımsızlığını aldığıında Hintlilerin ülkede çektikleri sıkıntılar devam edecekti. (Thomas, 1985: 25)

İngilizler 1. dünya savaşının bitmesi ile birlikte terhis olan milyonlarca askerinin işsizler ordusuna katılmaması için çareler aramaktaydı. İşsiz İngilizlerin Kenya gibi kolonilerde yerleşmesi hükümetten tam destek alıyordu. (Cone and Lipscomb, 1972: 55-56)1919 yılında çıkarılan bir kanun ile terhis olan İngilizlere Kenya'dan 999 yıllığına arazi verilmesine karar verildi. 2 milyon hektarlık arazi bu amaçla tahsis edildi. Eğer toprak sahibi verilen araziyi verimli kullanırsa herhangi bir ücrette istenmeyecekti. (Sicherman, 1990: 59)Kenya'ya yerleşen İngilizlerin ekonomik düşüncesi Kenya'nın zenginliklerini kullanarak kendi kişisel zenginliklerini artırmak ve ülkeleri İngiltere'nin daha da zengin olmasıydı. (Durani, 2006: 28) İngilizler kendi halkının kolonilerde çoğalması için uğraş verirken Kenyalı halk ise kendi ülkesinde çaresiz durumdaydı. İngilizler Kenya'nın zenginlikleri ile ülkelerini daha güçlü hale getirirken Kenya'da ihtiyaç duydukları parayı da yine yerel halka yükledikleri vergilerden tahsil etmeye çalışıyorlardı. Toprak vergileri ile bütün taşınmazlarını kaybeden halk bu sefer de İngilizlerin zulüm politikasına dönüşen vergileri altında çaresizdiler. Ülkede yaşı 18'i geçen, çalışabilecek güce sahip her Kenyalı

yıllık 24 Şilin vergi ödemek zorunda bırakılmıştı. (Padmore, 1953: 359) Eğer kişi bu vergiyi ödeyecek işi olmadığını iddia ederse hükümet adına Avrupalılar ait topraklarda çalışması sağlanıyordu. İngilizler kendi yaptıkları kanunları kullanarak Kenya halkını köle gibi çalıştırıyorlardı. 1921 yılında yürürlüğe giren Yerli Kayıt Yönetmeliğine göre her bir Kenyalı'nın kişisel bilgileri, baba adı, çalıştığı işyerleri, kazandığı ücret ve sünnet edildiği yıl kayıt altına alınıyordu. İngilizler Kenyalıların her türlü fiziksel hareketini, taşınmalarını, iş değiştirmelerini kontrol altında tutmak istiyordu. Halihazırda İngilizler 1908 yılında çıkardıkları Doğu Afrika Kasaba Yönetmeliğine göre ülkede ticaret ile uğraşan herkesi kayıt altına almaya da başlamıştı. Bu işletmelerin ne kadar kazanca sahip oldukları ve ne kadar vergi ödeyecekleri kayıt altına alınıyordu. (The Official Gazette, 1922)

Ülkede adil olmayan bu düzene karşı koymak isteyen Kenyalılar'da vardı. 1921 yılında Harry Thuku adındaki Kenyalı Doğu Afrika Derneğini kurdu. Dernek kadın ve çocukların köle olarak kullanılmasını, yüksek vergileri ve düşük ücretleri protesto etmek için işçilerin bir araya gelmesini amaçlıyordu. İngilizlerin yürürlüğe soktuğu Yerli Kayıt yönetmeliği gibi kanunlar protesto ediliyordu. İngilizler Kenya'da bu şekilde karşı bir oluşuma izin verme niyetinde değillerdi. Böylece Thuku 14 Mart 1922 yılında tutuklandı. İngilizler Kenyalıların bu tutuklamadan sonra derneğe destek olmayacaklarını düşündüler. Lakin işçiler bu tutuklamayı kendilerine yapılmış bir hakaret olarak gördüler. Binlerce insan protesto için Nairobi'de gösteri yaptı. Polis kalabalığı kontrol edemeyeceğini anlayınca ordudan yardım istedi. Kalabalığın üzerine ateş açılması neticesinde 200'den fazla silahsız gösterici öldü. Bu olay Kenyalılar arasında barışçıl olsa İngilizlere karşı gelinmesi halinde silah zoru ile karşılaşılacağını, tek mücadele seçeneğinin ise silahlı mücadele olacağı fikrini pekiştirmeye başlamıştı. (Durani, 2006: 45-8)

İngilizler ülkeyi kurdukları hükümetle ve valileri ile yönetseler de Kenyalıların yönetimde söz hakkı yoktu. Halkın temsil edilmediği bir hükümette onların dışlanmasına sebep oluyordu. (Padmore, 1953: 355) Buda ülkede İngilizler ile Kenyalılar arasında yaşanan problemlerin artmasına sebep olmaktaydı. Bu problemler halihazırda İngilizler ülkeyi ele geçirdiğinden itibaren başlamıştı. İngilizler ülkeye geldikten sonra yerel kabileler onlara karşı koymaya çalışsa da halk makineli silahlar karşısında yenilmişti. İngilizlerin her kolonisinde uyguladığı üzere ağır vergiler, toprağın kontrolü için çıkarılan düzenlemeler ve zorla çalıştırılan halkın gördüğü zulüm ülkede huzursuzluğu artırmıştı. Halk İngilizler karşısında ne yapabileceğini, bağımsızlığını nasıl geri alabileceğini düşünüyordu. Bu düşünce ilerde Mau Mau hareketinin ortaya çıkmasına sebep olacak adımların atılmasına sebep oldu.

### **Mau Mau Hareketinin Başkaldırısı ve Ülkede Sıkıyönetim İlan Edilmesi**

1945 yılına gelindiğinde İngilizlerin Kenya'da ikinci koloni işgali gerçekleşmeye başlamıştı. Ülkede halihazırda Kenyalıların görevlendirildiği İngilizler tarafından yürütülen merkezi bir hükümet vardı. (Throup, 1987: 25) Bu göstermelik hükümet gün geçtikçe ülke halkına daha fazla şiddet uygulamaktaydı. Halkın temsil gücünün olmadığı hükümet İngilizlerin kontrolünde olduğu gibi İngiliz valisi de ülkede en etkili mercilerden birisiydi. 1947 yılı İngilizlerin gerek Hindistan gerekse Filistin'den ayrılma süreçleri başlamış Mısır'daki gelecekleri de belirsizlik içindeydi. Bu şartlar altında Kenya kolonisi askeri olarak Ortadoğu'daki en önemli merkez haline gelmeye başlamıştı. İngilizler 1950 yılında Mısır'da kalıcı olmaya karar verdiklerinde Ortadoğu'ya nispeten uzak olan Kenya'nın askeri önemi de azalmış oldu. (Devereux, 1990: 18; 42) Askeri öneme sahip olmasa da hala konumu ve zenginliği gereği ülke İngilizler için önemliydi. Bu önem ülkedeki bağımsızlık hareketlerine hiçbir şekilde izin verilmemesini gerektiriyordu.

İngilizlerin Kenya'yı bir kolonileri olarak yıllarca sömürmeleri ülke halkı tarafından nefretle karşılanıyordu. Ülkenin en büyük kabilesi olan Kikuyular'ın toprakları ellerinden alınmıştı. Çoğunluğu tarım ile uğraşan Kenya halkının zenginleşmemesi için çeşitli dayatmalar yapılıyordu. Bu bağlamda II. Dünya savaşı öncesi yapılan düzenlemeler ile çiftçilerin hangi ürünleri yetiştireceklerine İngilizler karar vermeye başlamışlardı. Eğer toprağı işleyen Kenyalı ise parasal olarak getirisi çok olan kahve gibi zirai ürünler yerine daha az gelir getiren ürünleri yetiştirmelerine izin veriliyordu. Ürün kontrolü de yine yerel halktan seçilen kişilere yaptırılıyordu. İngilizler sadece yetiştirilecek ürünleri değil sosyal yapıyı da değiştiriyordu. Yeni sistemde sıradan yerel insanlara reis unvanı verilmeye başlanmıştı. Sayıları az olan İngilizlerin her yere yetiştirebilmeleri zordu. Bu amaçla reisler İngilizler adına düzen sağlayıcı olarak vazife görmekteydi. Kenya'nın en büyük tarım toplumu ve geniş kabilesi olan Kikuyu'lar içinde görev alan reisler İngilizlerden aldıkları güçle bu tarım toplumunun hangi ürünü üreteceğine karar veriyordu. (Elkins, 2005: 19)

II. Dünya savaşının başlaması ile birlikte Kenya toprakları İngilizlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ekilmeye başlandı. Topraklar hiç boş kalmıyordu. Bu tempo altında Kenya'nın ekonomisi gelişme göstermişti. (Lonsdale, 1986: 98) Bu gelişme sadece belirli bir kesimin daha da zengin olmasına yarıyordu. Kenya halkı ise gittikçe daha da fakirleşmekteydi. Kenya'nın en fazla gelir elde eden grupları ticari zirai ürün yetiştiren İngilizler ve onların desteğı ile üretim yapan sadık kesimlerdi. Yerel Kenyalı devlet memurları daha fazla rüşvete bulaşıyor, suç oranları artıyor, işsizlik ve evsizlerin sayısı da çoğalıyordu. (Throup, 1987: 171) Savaş zamanında artan gelişme II. Dünya savaşından sonra yerini düşüşe bıraktı. Topraklar savaş döneminde aşırı üretim altında verimsizleşmiş ve ürün veremez hale gelmişti. Topraklar verimsizleşip İngilizler ülkeden yeterince gelir elde edemeyince her zaman ki gibi yeni yönetmelikleri çıkarmaya başlamışlardı. Bunlar İngilizlerin lehine Kenyalıların ise aleyhine gelişen olaylardı. II. Dünya savaşında İngilizler için savaşan Kenyalılar ülkelerine geri dönmeye başlayınca, İngilizlerden toprak ve özgürlük talebinde bulundular. İngilizler bu istekleri reddetti. Böylece ülkede sömürülerin bitmesini isteyen bağımsızlık yanlılarının sayısı gittikçe artmıştı. (Wa-Githumo, 1991: 3-7) Savaştan dönen Kenyalılar ülkede bulunan yerel halktan farklı olarak askeri tecrübeye sahiptiler. Bu askerlerden bazıları Burma'nın ormanlarında, bazıları da Hindistan ve Madagaskar'da savaşmışlardı. Askeri tecrübe yanında dünyanın değişik yerlerinden farklı insanları ve yerleri görmeleri tecrübelerini daha da artırmıştı. Cephede beraber savaşmışları İngilizler evlerine döndüklerinde Kenya'nın verimli arazileri kendilerine hediye edilirken bu askerler hem işsiz hem de topraksızdı. İşsiz kalan askerler için artık ülkelerinin bağımsızlığı için savaşmaktan başka seçenek kalmıyordu. 1947 yılında bu askerler Kikuyu Merkez örgütü olarak adlandırılan kısa adı KCA olan yeraltı örgütünü kurdular. KCA örgütü Kırklılar grubu olarak da bilindi. Bu örgüt ve askerler ilerde Mau Mau hareketi olarak adlandırılan direnişin çekirdeğı olacaktı. KCA militan bir örgüt olarak hiçbir koşulda İngiliz hakimiyetini kabul etmeyecek ve silahlı mücadele verecekti. 1950 yılına gelindiğinde Mau Mau hareketinin merkezi komite heyeti Nairobi'de kuruldu. Gerek şehirde gerekse kırsalda aktiviteler bu heyet tarafından organize edilmeye başlandı. 1952 yılında İngilizler ülkede sıkıyönetim ilan ettiğinde bu merkezi komite adını savaş konseyi olarak değiştirdi. Konsey harekete mensup savaşçıların birbirleri ile haberleşmesini sağlayacak ofis vazifesi gördü. Mau Mau savaşçıları daha çok ormanlık alanlar ile vahşi hayvanlar için ayrılan koruma bölgelerinde saklandılar. Savaşçıların ihtiyaç duyduğu elbiseler, silahlar, tıbbi malzemeler ve yeni katılımlar savaş konseyi tarafından organize edilerek sağlandı. (Maina, 1977:

17-8)Savaş dönemi boyunca haberleşme incir ağaçları kullanılarak yapıldı. Savaşçılar ihtiyaçlarını yazdıkları kağıtları ağaç gövdelerinde açılan oyuklara saklamışlardı. Saklanma yeri olarak mağaralar da kullanılmıştı. (Jenkins, 2004)

İngilizler için Kenyalıların bağımsızlık mücadelesi koloniliğe karşı yapılmış bir başkaldırıdan başka bir şey değildi. Bu adımın bastırılması içinde şiddet kullanmakta bir çekince yoktu. İngilizler kendilerini ülkenin gerçek sahipleri olarak görmekteydi. II. Dünya savaşından sonraki verilere göre3 bin İngiliz ülkenin tarıma elverişli 43 bin kilometre karelik en iyi topraklarına sahipti. Bu topraklarında sadece yüzde 6'sı işlenmekteydi. 5 milyon 250 binlik Kenyalılar ise 135 bin kilometre karelik toprağa sahiptiler. Aslında resmi olarak da toprak sahibi olamadıkları için gerçekten sahip konumda değildiler. Bu arazilerin çoğunluğu tarıma elverişli olmayan çorak topraklardı. (Slaughter, 1999)

Kenya'nın en fazla zulme maruz kalan insanları ülkenin en değerli toprakları ellerinden alınan Kikuyu kabilesi olmuştu. Yıllarca baskı altında kalarak her şeylerini kaybeden kabile halkı 1940 yılından itibaren bağımsızlık yolunda neler yapılabileceği arayışı içindeydi. Başlangıçta sayıları çok olmasa da İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesine giriştiler. Bu mücadelenin adı ilerleyen yıllarda yukarıda da belirttiğimiz üzere Mau Mau hareketine dönüştü. Bağımsızlık talebi doğrultusunda ülkedeki İngiliz yetkililere ve onlara yardım eden sadık Kenyalılara suikastlar düzenlenmeye başlandı. (Gregoire, 2017)Bağımsızlık yanlılarının 1940 yılından itibaren Kenya'daki İngilizlere saldırılar düzenlediğine inanılsa da 1952 yılına kadar böyle bir saldırı yoktu. Hatta saldırılar beyazlara değil onların Afrikalı reislerine ve destekçilerine yapıldı. 1952 yılında ülkede 12 bin Mau Mau savaşçısı vardı. (Slaughter, 1999) Sıkıyönetim ilan edilmeden önce Kenya'nın birçok bölgesi bu direnişçiler tarafından bağımsızlığa kavuşturulmuştu. Bağımsızlığına kavuşturulan bölgelerde Kenyalılar hukuktan asayışe kendi sistemlerini kurmaya çalışıyorlardı. Mau Mau direnişçileri sıkıyönetim ilan edilmeden hemen önce yakaladıkları 49 Kenyalı polis ile baş reis Waruhiu'yu kendi kurdukları mahkemelerde yargılamışlardı. İngilizler Mau Mau ile mücadelede başarısız kalmıştı. (Durani, 2006: 123) İngilizler tarafından Mau Mau olarak adlandırılan bu bağımsızlık hareketinin ve destekleyicilerinin kontrol altına alınması isyanın önlenmesi adına önemliydi. Mau Mau hareketi bir devlet gibi hareket ediyor ve kendi kanunlarını uyguluyordu. Baş reis ve polisleri kendi mahkemelerinde yargılayıp suçlu bulmuşlar ve idam etmişlerdi. Bu son hareket İngilizleri kızdırmaya yetti. 1952 yılında Kenya'nın İngiliz valisi Evelyn Baring 1960 yılına kadar devam edecek sıkıyönetimi ilan etti. Sıkıyönetimin ilan edilmesi ile birlikte Mau Mau hareketi başta olmak üzere ülkedeki yerel halka daha fazla şiddet uygulanmaya başlandı. Ülkedeki Afrikalı bütün siyasi oluşumlarda yasaklandı. (Kershaw, 1997: 251-55) Sıkıyönetimle birlikte İngilizler Mısır'dan ve İngiltere'den havayolu ile İngiliz askerlerini Kenya'ya getirmeye başladı. (Slaughter, 1999)

Sıkıyönetim ilan edilse de 1953 yılında Kenya'daki durum İngilizler için gittikçe kötüleşmeye başlamıştı. Kikuyu kabilesi mensupları Mau Mau direnişinin pasif destekçisi olmuşlardı. Aberdares ormanları ile Kenya dağı bölgesinde saklanan direnişçiler lojistik olarak bütün imkanlara sahiptiler. Kikuyu halkı savaşçılara gıdadan elbiseye kadar her şeyi gönderiyordu. İngilizler'den çalınan silah ve cephaneler bu askerlere ulaştırılıyordu. Nairobi ile gerekli iletişim kusursuz işliyordu. Atalarından kalan Kikuyu topraklarında İngilizlerle rahatça savaşabildikleri gibi bu toprakların dışında da operasyonlar yapabiliyorlardı. Öyle ki İngiliz askerleri ormanlık alanlara giremiyorlardı. Nairobi Mau Mau hareketi için en önemli şehirdi. Şehir halkı yapılan zulümler ile korku içinde yaşarken düzensizliğin hâkim olduğu şehirde İngiliz destekli gangsterler

terör estiriyordu. Mau Mau mensupları halkın bağımsızlık hareketine desteğini sağlamak için şehirde farklı boykot olayları organize ediyorlardı. Bunlar arasında Kenyalılardan “binebilir belgesi” isteyen otobüslerin kullanılmaması, sigara içilmemesi, bira satın alınmaması gibi boykotlar mevcuttu. Kikuyular'ın en büyük kabile olması ve çok büyük arazileri kontrol etmesi Kenyalıları motive ediyordu. Gün geçtikçe Nairobi'de Mau Mau hareketi daha etkili oldu. Şehrin önemli bir bölümü artık kontrol altında tutuluyordu. İngilizler sadece gündüzleri operasyon yapıp ilerleyebilseler de gece yapılan Mau Mau hareketleri ile kaybedilen yerler tekrar geri alınabiliyordu. (Durani, 2006: 120-21)

1954 yılı sonlarına gelindiğinde Mau Mau direnişçileri için gerileme dönemi başlamıştı. İngilizler daha fazla askerle daha aktif bir şekilde mücadele veriyorlardı. Nairobi'de bulunan Mau Mau harekât merkezleri etkisiz hale getirilmeye başlandıkça ormanlarda yaşayan direnişçiler ile şehirdekiler arasındaki bağlantıda kopmaya başladı. Şehirlerden ormanlara gönderilen yardımlarda İngilizler tarafından kesilmeye başlandı. Girilemeyen ormanlık alanlara da girmeye başlayan İngiliz askerler bu direnişçileri arazide barınamaz hale getirmeye başladı. Direnişçilerin tedavi edildiği gizli hastaneler ile silah yapılan fabrikalarda İngilizler tarafından ele geçirildi. (Durani, 2006: 121) Şehirlerden Mau Mau direnişçilerine gerekli malzemeler özellikle evsiz çocuklar ve genç yaştaki erkekler tarafından getiriliyordu. Bu çocukların çoğunun babası İngilizler ile savaşırken ölmüştü. Nairobi'de bulunan evsiz yaklaşık 1000 çocuk direnişçilerin ihtiyaç duydukları malzemeleri taşıyorlardı. Büyüdüklerinde de direnişçiler ile savaşa katılıyorlardı. İngilizler bu çocuklara yönelik tutuklamaya başlayınca direnişin önemli bir ayağı ortadan kaldırılmıştı. (Times, 30 Eylül 1954)

İngilizlerin Mau Mau ile mücadelesi sadece askeri alanda gerçekleşmiyordu. Ülkede her alanda bağımsızlık mücadelesine karşı adımlar atılıyordu. İngilizler sıkıyönetim ile birlikte 400 özel okulu kapatarak 62 bin Kenyalı çocuğu eğitim hayatından mahrum bıraktı. Kenya'da bağımsızlık mücadelesine sahip bireyler bir araya gelerek kendi özel okullarını açmış, çocuklarının iyi bir geleceğe sahip olmalarını istemişlerdi. Çok düşük ücretler ile çalışan insanların maddi katkıları ile açılan bu okulların yanı sıra öğretmen yetiştirme kursları, yayınevleri, dini organizasyonlarda sıkıyönetim bahanesi ile kapatıldı. (World News, 1953: 576) Sıkıyönetimin ilan edilmesi ile Kenya'da yayın yapan birçok basın yayın kuruluşu ya kapatıldı veya İngilizler lehine haberler yapıldı. Gazeteler, kitaplar, yayınevleri kapatılırken İngilizleri eleştiren, yazı yazan herkes ya para cezasına çarptırıldı ya da hapsedildi. Kenyalıların çıkardığı 9 gazete kapatıldı. Ülkedeki radyo yayınları tamamen İngilizlerin kontrolünde onların istediği şekilde yayın yapmaya başladı. Sinema filmleri de yasaklılar listesine girmişti. Antiemperyalist filmlere sansür getirildi. (Durani, 2006: 108)

Kenya'da bulunan diğer kabileler ve etnik gruplar bu mücadelede tarafsız kalmayı seçti. Böylece İngilizler Kikuyu kabilesi halkına karşı cadı avı gerçekleştirmeye başladı. Mau Mau hareketine mensup kişiler çoğunlukla ülkenin en büyük kabilesi Kikuyulara mensuptu. Harekete katılanlar özel bir törende gizliliklerini saklayacaklarına yemin ederek gruba katılıyorlardı. Yeminini bozanların cezası ölümdü. İngilizler tüm ülkede harekete mensup kişileri yakalamaya çalışıyorlardı. Bu amaçla gözaltına alınan herkesi acımasızca sorguluyorlardı. Kikuyu kabilesine mensup Kenyalılar bu gözaltı sürecinde büyük sıkıntı çekiyorlardı. Zira Kikuyuların dilini çevirecek yeterli tercüman da yoktu ve niye gözaltına alındıklarını dahi bilmeden sorgulanıyorlardı. (Elkins, 2005: 24) Gözaltına alınanların sayısı gün geçtikçe arttı. Bu kişiler sadece Kenyalılar değildi. İngilizler için çalışanlarla İngilizlere bağlılıkları ile tanınan yerli halk

gözaltına alınmaktan kurtulamıyordu. (Bennett, 2011: 720) Diğer kabilelere mensup yerel halkta harekete mensup kişilerin yakalanması adına hem sorgulanıyor hem de bildiklerini anlatmaya zorlanıyorlardı. Ülkede Mau Mau avı öyle bir noktaya taşınmıştı ki İngilizler bir tarafa geri kalan Kenyalılar ise bir tarafa ayrılmaya başlamıştı. Gözaltına alınanların sorgulamaları ya hükümet tarafından belirlenen merkezlerde yapılıyor veya yasal olmayan yerlerde gerçekleşiyordu. Bütün ülke Mau Mau hareketi mensuplarını bulabilmek için sıkıyönetim altına alınmıştı. Gözaltı merkezleri bu harekete mensup kişiler ve onlar hakkında ifade verip teşhis edeceklerle doluydu. (Elkins, 2005: 26)

İngilizler 1952 yılında sıkıyönetim ilan etse de 1953 yılı Mau Mau hareketinin daha başarılı olduğu bir yıl olmuştu. 1954 sonlarına kadar Mau Mau hareketine karşı üstünlük sağlayamayan İngilizler mücadelenin sınırını yasal olmayan alanlara kaydırıyorlardı. Halka karşı acımasızca şiddet uygulanması, gözaltına alınanların konuşturulması için işkence yapılması mücadelenin seyrini değiştirecekti. Kırbaqlama, yakma gibi cezaların yanında çok daha ağır işkenceler uygulanıyordu. Kadınların vajina ve anüslerine zarar verilip, göğüsleri penselerle sıkılırken, erkeklerinde testisleri penseler ile parçalanıyordu. (Elkins, 2005: 68) İşkence altındaki hareket mensupları konuşmaya başladıkça daha fazla insan yakalandı. Mau Mau'nun kullandığı yöntem ve taktikler öğrenilmeye başlanınca da İngilizler üstünlük sağlamaya başladılar. İngilizler Mau Mau hareketine mensup olanların yerel halktan özellikle de Kikuyu kabilesinden çok büyük ölçüde destek gördüklerini anlayınca bu kabile halkına karşı radikal önlemler almaya başladılar. Böylece Kikuyu halkının toplu olarak göçe zorlanması uygulamasına başlandı. Mau Mau hareketine mensup isyancılar ülkede daha çok ormanlık arazilerde saklanıyorlardı. Ormanların hemen dışında olan arazilerde ise köyler bulunmaktaydı. Daha çok Kikuyu kabilesine ait bu köylülerin ormanlarda yaşayan isyancılara yardım ettiği düşüncesi onları yerinden etmeye yetiyordu. Nairobi gibi büyük şehirlerde yaşayan Kikuyular'da şehirlerdeki Mau Mau mensuplarına yardım etmek ile suçlanmaya başlanmıştı. Cadı avı artık öyle bir noktaya taşınmıştı ki bütün bir Kikuyu halkı ile mücadele edilmeye başlandı. Bu amaçla savaş konseyi 1954 yılında gerek şehirlerde gerekse köylerde yaşayan kabile mensuplarının belirlenen yer ve köylere zorla taşınmaları kararını aldı. (Kershaw, 1997: 258) Belirlenen yerlere göçmek zorunda bırakılan insanların gittikleri yerlerde hiçbir ev, yiyecek olmadığı gibi etrafları teller ile çevrilmiş bölgelerdi. İngilizler bu yerlere konan insanları kontrol altında tutmak için İngiliz ve yerel Kenyalı halktan gardiyanları da kullanmaktaydı. Gardiyanlar bu yerleşkelerde şiddette uygulamaktaydı. En fazla şiddeti ise hemen hemen her yaşta kadınlar görmekteydi. Kadınlara tecavüz edilmesi ve dövülmeleri en sık görülen olaylardı. Bazen aynı kulübe içinde hem anneye hem de kızına beyaz ve siyahi gardiyanlar tarafından silah zoru ile tecavüz ediliyordu. Karşı çıkanlar ise öldürülüyordu. (Elkins, 2005: 131)

1954 yılında savaş konseyinin köylerin taşınması için aldığı karardan 1955 yılı sonuna kadar geçen sürede 1 milyon Kikuyu evlerinden zorla çıkarılarak 800 yeni acil durum yerleşkesine taşınmışlardı. (Memorandum, 1954) İngilizler insanların taşınması projesini askeri bir cezalandırma hareketinin parçası olarak görmekteydi. Yeni yaşam alanlarına götürülen köylülerin kontrol altında tutulması için bütün önlemler alınmaktaydı. Kikuyuların zorla göç ettirilmesi ile bağımsızlık yolundaki aktif direnişlerinin kırılacağı, yeni yerlerinde kontrol altında tutulmaları ile birlikte pasif direnişlerinin de kırılacağı düşünülüyordu. Resmi belgeler İngilizlerin 1955 yılı sonuna kadar köylülerin bütün direnişini kaybetmesini amaçladıklarını göstermektedir. (Bates, June 1955)



### Toplama Kamplarının Kurulması ve Yaşananlar İşkence Olayları

İngilizler Mau Mau hareketi ile mücadele etme kapsamında Kenya'nın en büyük kabilesi olan Kikuyu halkı ile tam bir mücadele içine girmişti. İnsanlar topraklarından zorla çıkarılmasına rağmen bağımsızlık yanlılarının mücadelesi devam ediyordu. İngilizler bağımsızlık düşüncesinin yok edilmesi için her bir hareket mensubunun bulunması ve cezalandırılmasını gerekli görüyordu. Bunun için buldukları yeni fikir ise ülkede toplama kampları oluşturmaktı. Halihazırda bir milyon insan göç ettirildikleri yerlerde etrafı teller ile çevrili bölgelerde sıkı kontrol altında tutuluyordu. Toplama kampları birer işkence merkezi olarak tarihin gördüğü en acımasız mekanlara dönüştü. Öyle ki Nazilerin II. Dünya savaşında kurdukları kamplarda Yahudileri katletmesi gibi İngilizler de Kenya halkını katletti. Naziler Yahudileri gaz odalarında zehirleyip yakma odalarında imha ederlerken İngilizlerde her bir Kenyalıyı uyguladıkları acımasız işkence yöntemleri ile birer birer öldürdü.

Kenya İnsan Hakları Komisyonuna göre 8 yıl süren Mau Mau döneminde 90 bin Kenyalı öldürülmüştü. (BBC News, July 10, 2012) Bunların çoğu kamplarda öldürüldü. Ülkede 44 çalışma kampı, 2 tutsak kampı, 7 özel gözaltı kampı, 4 sürgün kampı, 2 çocuk ve kadın kampı olmak üzere toplam 59 kamp kuruldu. Yakalananların hangi kampa gönderileceğini ait olduğu kabile, yaşadığı yer ve İngilizlerle işbirliği ölçüsüne göre karar verilmekteydi. Çalışma kamplarına gönderilenler tarım arazilerinde bedava çalıştırılıyorlardı. İngilizler bunu ülkede tarım arazilerine ve ziraata sahip çıkma adına yaptıklarını diğer türlü Kenyalıların toprağa sahip çıkmadıklarını söylüyorlardı. (Kershaw, 1997: 260)Gerçekte ise Mau Mau mücadelesi altında kölelik tekrar hortlatılmış ve Kenya halkı tarım arazilerinde zorla çalıştırmaya başlanmıştı. Elkin'e göre Kenya'da savaş süresince 1,5 milyon Kenyalı İngilizlerce gözaltına alınmış ve halka karşı bu ölçüde aşırı şiddet uygulanması akıllara "İngilizler bütün bir etnik nüfusu imhamı etmek istiyor?" sorusunu getirmişti. Elkin yaşananların orantısız bir savaş olduğunu, on binlerce belki de yüz binlerce Afrikalı'nın ölmesinin yanında sadece 100'den bile az Avrupalı'nın öldüğünü ifade etmişti. (Elkin, 2005: 53) Pilger'de İngilizler'in Kenya'da sırf milliyetçi diyerek binlerce insanı öldürdüğünü halbuki bunların çoğunluğunun milliyetçi duygulara sahip bile olmadığını belirtmişti. İngilizler Mau Mau'yu Avrupalıları öldüren azılı bir grup olarak gösterip ülkede ölçsüz şekilde terör havası estirmişti. Gerçekte ise Mau Mau 32 Avrupalı'yı öldürmüşken İngilizler binlerce kişiyi öldürmüştü. Sadece kamplara götürülen binlerce kişiden 402'si işkence altında ilk bir ayında hayatını kaybetmişti. (Pilger, 2004)

Profesör Elkins'in gerçekleştirdiği görüşmelerde Kenya'daki olaylara karışan ve şahit olan İngilizlerin bakış açısında görülebilmektedir. Buna göre Kenya'da toplum gelişiminde görevli İngiliz memur Thomas Askwith kamplarda yaşanan şiddeti herkesin bildiğini ama kimsenin durdurmadığını, kendisinin de işkenceleri önlemek için sıralı amirlerinden valiye kadar herkese durumu bildirmesine rağmen herkesin sağırmiş gibi davrandığını söylemişti. Mwea kampında işkence yapmada görev alan İngiliz Terence Gavaghan kamptakilere karşı şiddet uyguladıklarını lakin bunun yanlış olmadığını iddia etmişti. Gavaghan "Bu bizim işimizdi. Ne yapmamız gerekiyorsa onu yaptık ve en üst görevliye kadar herkes bize bu izni vermişti. Yaptığımız işten dolayı ödüllendirildik. Orda olsaydınız sizde anlardınız. Bu adamlar birer hayvandı ve onları kontrol altında tutmak zorundaydık." demişti. (Elkins, 2012: 63) İngiliz savaş konseyi üyesi ve Kenya'dan sorumlu bakan Blundell 1954 yılında yaptığı bir konuşmada Mau Mau hareketi üyelerinin atalarından gördükleri üzere, kabilelerine ve birbirlerine karşı sadakatleri ile direnç gösterdiklerini söylemişti. Blundell Kikuyu halkının İngilizlerle işbirliği yapmamaları halinde

medeniyetin getirdiği faydalardan nasiplenemeyeceğini belirterek tehdit etmişti. (Blundell, 1995: 101)

Gerek Kikuyu kabilesine gerek Mau Mau hareketine mensup insanların bir kısmının günümüzde dahi hala hayatta olması insanların olanları öğrenmesine imkân verdi. Başlarından geçenleri anlatan insanların sırf bağımsızlık isteği için acımasızca şiddete maruz kalması ise insanlık suçu olarak tarihe geçti. Tarım arazilerinde çalıştırılmak için çalışma kamplarında tutulan tutsaklar bile şiddet görmekten kurtulamıyorlardı. Bir Kenyalı kampa her girişlerinde askerler tarafından oluşturulan sıranın içinden geçmek gerektiğini, sıradaki askerlerin ise ellerindeki coplar ile insanları dövdüğünü belirtmişti. (Elkins, 2005: 134) Resmi evraklara göre Kamu Kachina adlı kişiye Fuller ve Waters adlı iki İngiliz polisi tarafından 5 gün boyunca suçunu itiraf etmesi için işkence yapılmıştı. Kachina kırbaçlanmış, tekmelenmiş, elleri ayaklarının arasından kelepçelenip boynundan bağlanmıştı. Yemek olarak kendisine zorla çöp yedirilmiş, iple bağlanarak nehre atılmış ve iki gece açık havada yalnız bırakılmıştı. (Bates, October 1955) Mau Mau'ya katılanlardan Bay Nzili 85 yaşında BBC'ye verdiği röportajda Embakasi gözaltı kampında zincirlere bağlı tutulduklarını, kendisinin hadım edildiği için bir daha asla eşiyile beraber olamadığını ve çocuklarının olmadığını söylemişti. 73 yaşındaki Bayan Mara ise devamlı olarak dayak yediklerini ve cinsel tacize uğradıklarını belirterek devamlı şiddete maruz kaldıklarını ve inanılmaz derecede ağrılar çektiğini söylemişti. (BBC News, July 17, 2012) 1954 yılında polis komisyonu üyesi olarak Nyer bölgesinde görev yapan K.P. Hadingham yaşanan olaylar ile ilgili olarak Mathira bölgesinden bir memurun kendisine adaletin uygun bir şekilde uygulanmadığını, Mau Mau hareketine üye olmayan, sadece onlara sempati duyan bölge halkının bile görevlilerce öldürüldüğünü, tecavüze uğradığını, soyulduklarını, mallarının gasp edildiğini, bunun adalet olmadığını söylediğini ifade etmişti. (Hadingham, 1954)

The Guardian gazetesi kamplardan kurtularak hayatta kalanlar ile yaptığı röportajlardan birisinde 84 yaşındaki Bay Nyingi ile görüşmüştü. Nyingi Hola kampında tutulduklarını, devamlı olarak bayılcıya kadar dövüldüklerini söylemişti. Bay Mutua'da Machakos bölgesinde yaşarken gözaltına alındığını, işkence gördüğünü ve pense ile testislerinin ezilerek hadım edildiğini söylemişti. (The Guardian, June 22, 2009) Mau Mau hareketine mensup kişilerin avukatlığını yaparak onlara yardım etmeye çalışan F.R.S. Souza yakalanan birçok kişinin anında polis tarafından öldürüldüğünü söylemişti. Souza, "yakalananların anında vurulması fikri inanılmaz bir şekilde yayılmıştı, tanıdığım iyi eğitim almış arkadaşlarım bile 100 kişi yakalanmışsa 30'unun orada vurularak öldürülmesini istiyordu. Geri kalan 70 kişinin ise yaşananları anlatması için serbest bırakılmaları taraftarıydılar. Böylece Kenyalılar ülkede kimin patron olduğunu öğreneceklerdi." demişti. (Souza, 1954: 527-28) Mau Mau üyesi Daniel Mulwa harekete katıldığını çünkü beyazlar tarafından yönetilmek istemediğini söyleyerek "Avrupalılar tarafından insan değilmişim gibi bakılmaktan kurtulmak için harekete katıldım. Bize insan değilmişiz de hayvanmışız gibi muamele yaptılar" demiştir. Bir başka Mau Mau üyesi olan Joshua Wambua 2009 yılında yapılan bir röportajda niye harekete katıldığını, bunun ne anlama geldiğini ne yaşadıklarını ve sonuçta gelinen noktada nasıl hissettiğini açıklayarak Mau Mau hareketinin hedefinin Kenya'yı koloni adı altında yönetilmeyen bağımsız bir ülke haline getirmek olduğunu bunu hem kendileri hem de gelecek nesiller için yaptıklarını söylemişti. (Koster, 2013: 29; 32)

İngilizler Kenyalılar karşı akla gelebilecek bütün işkenceleri uygulamışlardı. Kikuyu kabilesine mensup bir kişi polis tarafından koltuk altına konulan haşlanmış yumurta sebebi ile ileri derece yanmıştı. (Chief Secretary, 1954) Polisin Kenyalıların yaşadığı kulübeleri yakma

fikride geniş çaplı uygulanmaktaydı. Polis tarafından yakılan bir kulübede bir bebek yanarak ölmüştü. (Chief Secretary, 1955) Çalışma kampında tutulan bir kişi üç gardiyan tarafından dövülmüş sonrada bir arabanın arkasına bağlanarak yerlerde sürüklenmişti. (Chief Secretary, 1956) Kirigithi kampında bir kadın mahkûm 4 kadın gardiyan tarafından ilk önce dövülmüş bu arada boynundaki köprücük kemiği kırılmıştı. Gardiyanlar mahkûmun vajinasının içine kırılmış cam parçaları koymuştu. (Chief Secretary, 1957) Polis tarafından yakalanan bir kişi dövüldükten sonra karnına ve kasık arasına ateşte kızdırılan taşlar konularak yakılmıştı. (Chief Secretary, 1958) Nairobi' de ki bir hapishanedeki 9 mahkûm bir gece içinde asılmıştı. Bu mahkumların ölüme çarptırılmasına sebep olan suçları şunlardı: 5 mahkûm adam öldürmekten, 1 mahkûm üzerinde mermi bulunduğu için, 1 mahkûm üzerinde tabanca bulunduğu için, 1 mahkûm üzerinde ev yapımı silah taşıdığı için ve son mahkûm ise üzerinde ev yapımı silah taşınırken yakalanan kişinin arkadaşı olması suçlaması ile idam edilmişti. (Durani, 2006: 111-12)

İngilizler ülkede “ateş edilebilir” bölgeler oluşturmuşlardı. Demiryollarının geçtiği alanlar gibi stratejik öneme sahip yerler bu alanlar arasındaydı. Herhangi bir Afrikalı bu bölgelere girdiğinde askerler o kişiyi sorgusuzca öldürüyorlardı. Komutanlar en fazla Kenyalıyı öldüren askerlerine ödül veriyorlardı. Öldürme kanıtı olarak ise ölen kişinin elleri bileklerinden kesilerek komutana getiriliyordu. Bir asteğmen olan 19 yaşındaki İngiliz David Larder olan bitene daha fazla dayanamayıp istifa etmişti. Larder olup bitenin Hitlircilik olduğunu, bir Kenyalının ellerini kestiğini belirterek “Bana ne oldu böyle?” diye kendisini sorguladığını söylemişti. Her İngiliz komutan Larder gibi pişmanlık içinde değildi. Bir tanesi askerlerine her bir Kenyalının kesik başı için 5 Şilin veriyordu. Bir başka asker komutanının siyahi olan herkesi vurma emri verdiğini çünkü birlik içinde yarışma olduğunu belirtiyordu. (Slaughter, 1999)1957 yılında 5 kampın genel müdürü Cowan ile birlikte Rowe ve Binbaşı MacInnes adlı İngiliz görevliler Muchiri Githuma'yı tutulduğu Gathigiriri kampında bir kirişe bağlamış ve lastik hortumlarla ölünceye kadar dövmüştü. Cowan'ın uyguladığı işkence teknikleri Cowan planı olarak tanımlanıyor ve suçun kabulü için kişiye gerekirse ölünceye kadar işkence yapılması manasına geliyordu. (Bates, August 1957)

İngilizlerin ülkede uyguladığı şiddet ve işkenceler sonucu Mau Mau hareketinin ülkedeki askeri etkinliği bitme noktasına getirildi. Şehirler ile kırsaldaki direnişçilerin bağlantısı kesilmiş ve ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmişti. Cadı avı neticesinde binlerce direnişçi mahkemelere bile çıkmadan kamplara gönderilmişti. Ağır işkence altında konuşan direnişçiler dışarıda kalan üyelerinin de yakalanmasına sebep oluyordu. Buna rağmen kamplarda direnişe mensup herkes bunu bağımsızlıkları için yaptıklarının bilinci ile hareketten kopmuyorlardı. Suçlu veya suçsuz kamplara gelen herkes Mau Mau direnişine mensup bireyler tarafından eğitimden geçiriliyor ve harekete dahil olmaları sağlanıyordu. Bu bağlamda İngilizlerin türlü işkenceler uyguladıkları kamplar Mau Mau hareketinin üniversiteleri olmuştu. (Kenya Weekly News, 18 Mart 1955)Neticede 1959 yılının Mart ayında İngilizlerin ülkeden ayrılmasına sebep olacak olayların başlangıcı olan Hola katliamı yaşandı. Hola kampında 11 Kenyalı öldürülmüştü. İngilizler ölümlerin içme suyundan zehirlenme sonucu yaşandığı yalanını ortaya atsalar da gerçek kısa süre sonra ortaya çıkmıştı. İngilizler kendi oluşturdukları şiddet sarmalı sonucu oluşan başkaldırı karşısında istemeden de olsa Kenya'yı terk etmek zorunda kalacakları süreci başlattılar. (Carruthers, 2005: 493) Bu süreç bu ümitsiz ortamda nasıl başlamıştı sorusunun cevabı ise bir grup kahraman Kenyalı'nın başkaldırısıydı. Hola kampında kalan Kenyalılar kendilerine yapılan bütün işkencelere rağmen direnişlerinden vazgeçmemişler ve dik duruşları ile Kenyalılara örnek

olmuşlardı. Aşırı çalıştırılan bu insanlar her gün ölmektense bir gün ölmeyi göze alarak kamp içinde protesto yapmışlardı. 85 Kenyalı bir araya gelerek artık İngilizler için çalışmayacaklarını deklare ettiler. Olayları anlatan John Maina Kahihu adlı Kenyalı mahkûm “köle olmadığımızı ve çalışmayacağımızı ilan ettik” demişti. 170 gardiyan etraflarını silahlar ile sararken 30 gardiyan sopaları ile onları dövmeğe başlamıştı. Kenyalılar kaçacak hiçbir yer olmayan kampta feci şekilde dövülmüşü. 11 Kenyalı dövülerek öldürülürken 60 tanesi ise çok ağır şekilde yerlere yığılmıştı. Dövülme iznini veren kamp genel müdürü İngiliz Cowan olaylar ile ilgili olarak “Suçlu hissetmedim, suçlu olduğumu düşünmüyorum, bunu söyleyecek kelime yok. Olayların bu şekilde yanlış gitmesine gerçekten çok üzuldüm, ama kesinlikle suçlu değildim.” demişti. (Slaughter, 1999)

Kamplarda tutsak edilen Kenyalılar kendi aralarında iletişim sistemleri de geliştirmişlerdi. Dış dünya da olup bitenler, Mau Mau hareketinin mücadelesi bu yöntemle kamplarda kalanlara iletiliyordu. Manyani kampında gardiyanların ofislerini temizleyenler ya da yetkililerin konuşmalarını gizlice dinleyenler öğrendikleri bilgileri bir araya getiriyordu. Her akşam kamp kulübelerinden seçilen kişiler bir araya geliyor o gün elde edilen haberleri öğreniyor ve kulübelerine geri dönüyorlardı. Daha sonra kendi dillerinde ölen kişilere yapılan saygı duruşu ve konuşması esnasın da o günkü haberler mahkumlara duyuruluyordu. (Kariuki, 1975: 73-74) Oneko adlı Kenyalı, Manda adasındaki kampta yetkililerin direnişlerini kırmak için kendilerine her gün yalan haberleri verdiklerini, morallerinin bozulup konuşmalarının sağlanmaya çalışıldığını belirterek önlem olarak kendi iletişim sistemlerini geliştirdiklerini söylemiştir. Buna göre aralarında seçtikleri bir kişi her gün olup bitenleri kendilerine aktarıyor ve böylece İngilizlere karşı duracak cesareti devam ettirebiliyorlardı. (Oneko, 1966: 22-23)

### **Bağımsızlığın Kazanılması**

Mau Mau hareketi 1960 sonunda kendisini tamamen yeniden organize etti ve mücadeleyi yeni bir sahaya taşıdı. Ülkede ilk olarak duvar posterleri ile bağımsızlık temaları işlenmeye başlandı. İkinci olarak teksir makineleri ile çoğaltılan bağımsızlık yazıları halka dağıtılmaya başlandı. Kamplarda yaşananların insani olmadığı yönünde hazırlanan yazılar, posterler dünyanın her yerindeki liderlere ve kuruluşlara gönderilerek Kenya halkının yaşadığı zulüm duyurulmaya başlandı. Mau Mau hareketi ile yıllar süren askeri ve siyasi mücadele neticesinde İngilizler kolonilerinde uygulayacakları politikalarda değişikliğe gitmeye karar verdiler. Uygulanan metotlar ile Mau Mau hareketi askeri olarak mağlup edilse de tamamen yok edilemiyor ve İngiliz imparatorluğu uzun yıllar boyunca bütün enerjisini ve parasını mücadele için harcamak zorunda kalıyordu. 1960 yılı sonlarına gelindiğinde Kenya'nın bağımsızlığı önünde durulamayacağı açıkça görülmeye başlanmıştı. (Durani, 2006: 233-34) Hola kampında yaşanan katliam gerek Kenya'daki İngiliz hükümeti gerekse İngiltere'deki hükümet için siyasi bir utanç kaynağı olmuştu. (Horne, 1989: 174) Mau Mau hareketinin askeri olarak yenilmesinden sonra sıkıyönetimin devamını gerektiren durum ortadan kalkmıştı. 1957'den sonra askeri operasyonlara da gerek kalmamıştı. Mau Mau'lar toplama kampında, Kikuyu halkıda göç ettirildikleri alanlarda kontrol altında tutuluyorlardı. İngilizler sıkıyönetimin kaldırılması ile ülkede nasıl bir yol haritası izleneceği konusunda karar vermeye çalışıyorlardı. Sıkıyönetimin kalkması Kenyalıların kendilerini ifade edeceği siyasi partilerinde tekrar faaliyete geçmesine imkân verecekti. İngilizler için önemli olan ise sıkıyönetimin olmadığı Kenya'da kontrolün nasıl elde tutulacağı, siyasi oluşumların nasıl kontrol edileceğiydi. Kenya koloni ofisi ve valilik Kenya'nın bağımsızlığı önünde durulamayacağını anlamışlardı. Kenya'nın 1970-75 yılları

arasında bağımsız olabileceğini öngörmeye başlamışlardı. Mau Mau hareketi liderleri ya ülke dışına kaçmış ya da hapsedilmişti. Bu liderlerin serbest bırakılıp bırakılmayacağı da bir başka sorundu. Kamplar ve hapisanelerde tutulan binlerce insan mahkemelere çıkarılmadan hapsedilmişti. Uluslararası kanunlar açısından bu İngilizler adına büyük bir problemdi. Hola katliamının gerçekleşmesi ile bütün bu sorunlar artık İngilizler için taşınmaz bir yükü ve nihayet sıkıyönetim Haziran 1959 yılında kaldırıldı.1960-3 yılları arasında İngilizler ülkede tekrar bir Mau Mau harekâtı yaşanmaması için gerekli olan kanuni düzenlemeleri yaptılar. Seçimlerin nasıl yapılması gerektiği, tutuklular ve liderlerinin durumu belirlenmeye çalışıldı. Hareketin liderlerinden birisi olan, bağımsızlıktan sonrada ilk başkan olacak Kenyatta serbest bırakılmakla kalmadı yasama meclisinde milletvekili olmasına da izin verildi. Seçim kanununda yapılan değişiklikle her bir Kenyalıya oy kullanma hakkı verildi. Buda bağımsızlığa giden yolda yapılan seçimlerde az sayıdaki İngiliz yerleşimci karşısında büyük bir galibiyet sağladı. Seçimlerden zaferle çıkan Kenyatta öncülüğündeki Kenyalılar bağımsızlığını kazandılar. (Percox, 2001: 190-201)

İngilizler ülkede sebep oldukları acıların ortaya çıkmaması içinde büyük çaba sarf etmişti. Bu amaçla 1958-63 yılları arasında sistematik ve kasıtlı olarak resmi belgelerin imhası gerçekleştirildi. Kenya İstihbarat komitesi ve Doğu Afrika askeri komutanlığı temsilcisi Binbaşı Stevenson sıkıyönetim dönemine ait bütün evrakların imhası için çalışmıştı. 1959 yılına gelindiğinde evrakların yakılarak yok edilmesine başlanmıştı. Bu kapsamda imha edilen sıkıyönetim belgelerinin toplamı 1 tondan fazlaydı. Diğer devlet dairelerindeki belgelerinde imha edilmeye başlanması ile 4 tondan fazla belge yakıldı. 1961 yılından itibaren ise görülmesi uygundur kuralı kapsamında hangi devlet yetkilisinin hangi resmi belgeyi görebileceği yönetmelikler ile belirlendi. Sadece İngiliz yetkililerin görmesine izin verilen belgelerin zamanla ya imha edilmesi veya İngiltere'de saklanması sağlandı. (Elkins, 2012: 54-57) Endre İngiliz hükümetinin 10 yıla yakın bir süre Mau Mau'ya karşı yürütülen operasyonların duyulmaması için büyük bir sessizlikle hareket ettiğini belirterek 1960 yılına kadar kamuoyunun ulaşabileceği neredeyse hiç bir resmi belgede bu mücadeleye dair iz bulunmadığını ifade etmişti. Mau Mau ile ilgili birçok kitap birdenbire özellikle Kenya'da yaşayan bireysel İngilizler tarafından yazılmaya başlanmıştı. İlginç olanı bu yazarlardan bazıları işkence döneminde aktif bir şekilde polis ve idari yetkililerle hareket edenlerdi. (Endre, 1974: 41)

İngilizler Kenya'da kontrolün sağlanması için hukuku ve sistemi kötü amaçlı kullandılar. Mau Mau'lara karşı mücadelede yanlış tedavi uygulandı. Bu hareket bir suç şebekesi olarak görülüyorsa bile işkence ile karşılık verilmemeliydi. Askerlerin, valinin, hükümetin kanunu sağlamadaki rolleri yanlıştı. Yapılan işkencelerden ülkedeki görevlilerin haberi vardı ve sorumluydular.(Elkins, 2012: 64-65)Kenya'daki İngiliz yönetiminin bu ülkede uyguladığı şiddet ve işkenceler İngiltere'nin liderleri tarafından da çok önemsenmedi. Başbakan Churchill'in, ondan sonra göreve gelen Eden ve Macmillian ve kolonilerden sorumlu diğer siyasilerin, halka sistematik bir şekilde işkence yapılması ve şiddet uygulanmasını Kenya'daki İngilizlerin hayatını kurtarmak için mazur gördükleri anlaşılıyordu. (Elkins, 2005: 352) Elkins İngilizlerin ülkeden ayrılması ile birlikte bağımsızlığın getirdiği nimetlerden Kenyatta yanlılarının oluşturduğu oligarşinin, vatanseverlerin ve Kenya'da yaşayan halkın faydalandığını halbuki İngiliz koloni hükümetinin gerçekleşmeyen hayalinin bu nimetlerden kendisinin yararlanması şeklinde olduğunu belirtmektedir. (Elkins, 2005: 361)

İngilizlerin Mau Mau hareketine karşı kazandığı askeri başarılar uyguladıkları işkence yöntemleri ile sağlandı. Mau Mau yenilip ülkede sıkıyönetim kaldırılınca Kenya halkının bağımsızlık talepleri karşısında daha fazla dayanamadılar ve ülkeyi terk etmeye hazırlandılar. Geçiş süreci de denilebilecek bir sürede kanunlar yürürlüğe sokuldu ve Kikuyuların bağımsız Kenya hayali 1963 yılında gerçekleşmiş oldu. İngilizlere yardım ve yataklık yapan ve işkencelerde rol alan Kenyalılar İngilizlerin ülkeyi terk etmesi ile sahipsiz kaldılar ve birçoğu öldürüldü. İngilizlerin ülkede işlediği insanlık suçları ise onların peşini hiç bırakmadı. Her ne kadar yapılanların izleri resmi evraklardan silinse de canlı şahitler yaşananları halka anlattı. İngiliz yüksek mahkemesi devamlı surette İngiliz hükümetine karşı açılan davalarda hükümetin suçlu olduğuna hükmetti. İngiliz hükümeti ancak tarihler 2013 yılını gösterdiğinde Mau Mau ile ilgili harekete geçti. Buna göre İngilizler hayatta kalan 5 bin Mau Mau mağduru Kenyalının her birisine 3,800 pound ödeyeceğini açıkladı. Ayrıca olaylarda işkence gören ve her türlü koloni yönetimi baskısına maruz kalanlar için İngiliz ulusunun derin üzüntü duyduğu belirtildi. (Gregoire, 2017)

### SONUÇ

İngilizler işgal ettikleri her kolonide olduğu gibi halka ait her şeyi sömürmüşlerdir. Topraklara el konulmuş, vergilerle halk ezilmiş ve kendileri için çalışmaya zorlanmıştır. Demiryolları ile ham madde ve üretilen ürünler ülkeden taşınmıştır. Siyahi kabile halklarının yaşadığı coğrafya kan ile sulanmıştır. İlk gelen İngilizlerle okları ile mücadele etmeyen çalışan Kenyalılar'ın torunları 1950'li yıllarda Mau Mau adı altında aktif bir direniş göstermişlerdir. Her ne kadar başarıları kısa sürse de İngilizlere karşı başkaldıracak kuvveti gösterebilmeleri bile bağımsızlığa giden yolda büyük önem arz etmiştir. Karşılarında okları ve mızrakları ile duran insanları makineli tüfekleri ile öldüren İngilizler 1950 gibi yakın bir zaman diliminde bütün dünyanın gözü önünde aşırı şiddet ve işkenceler altında bir bağımsızlık hareketini bastırmıştır. Zorla göç ettirmeler ve toplama kamplarında yapılan işkenceler yaşayanların anlatımları ile İngilizlerin Kenya halkına karşı uyguladığı zulmü göstermiştir. İngilizler ülkeyi daha fazla kontrol altında tutamayacaklarını anlayınca çekilen zulümlerin ve akıtılan kanların boşa gitmediği anlaşılmıştır. Mau Mau hareketi Kenya'nın bağımsızlık yolunda bir direniş destanıdır. Çalışmamız bu destanın detaylarını ortaya koymaya çalışmıştır. İşkencelerin resmîyeti canlı şahitlere dayanarak ortaya konmuştur. Direniş için yapılan mücadele de İngilizlerin kendilerini en hâkim gördükleri zaman diliminde bile aslında kendi sonlarını hazırladıkları görülmüştür. Aşırılığa giderek en kötü yöntemleri uygulayan İngilizler aslında baskılar ile hiçbir topluluğun ilelebet sindirilemeyeceğini öğrenmiştir. Kenya'nın bağımsızlık mücadelesi olan Mau Mau hareketinin sosyal, ekonomik, askeri ve psikolojik yönlerinin daha detaylı ortaya konmasının da gerektiği öngörülmektedir.

### KAYNAKÇA

Bates (1955). Appreciation by the Commander-in-Chief of the Operational Situation in Kenya in June 1955, AA 45/56A Vol I, 007979-8000.

Bates (1955). East African Standard, 3 ½ Years' Jail for Officers, 22 October 1955. AA 007202, 45/55/2A.

Bates (1957). Memorandum by the Chief Secretary, Disciplinary Action Against Officers Of The Public Service Arising Out Of The Ill-Treatment Of Detainees At Gathigiriri Works Camp, 13 August 1957. CS, VOL XXXV-45B, 021556-57.

BBC News (2012, July 17). Mau Mau Case: UK Government Accepts Abuse Took Place, BBC News UK, July 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/uk-18874040> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2019).

BBC News (2012, July 10). Kenya Condemned Over Mau Mau Case Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/uk-18782968> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2019).

Bennett, Huw (2011). Soldiers in the Court Room: The British Army's Part in the Kenya Emergency Under the Legal Spotlight, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 717-730.

Beautilah, James (2006). Quoted in, Kinyatti, Maina Wa. (Forthcoming): "History of resistance in Kenya, 1885-2002: Kenyatta and Kanu betrayed Mau Mau". (The Quotations Are Taken From An Early Draft). Nairobi, Vita Books.

Blundell, Michael (1995). *The Present Situation in Kenya*, African Affairs, 101.

Carruthers, Susan (2005). Being Beastly to the Mau Mau, *Twentieth Century British History*, 16(4), 489-496.

Chief Secretary's Complaints Co-Ordinating Committee (20 September 1954). Rec. 301, CAB 19/4 Vol. I, 011768-011769.

Chief Secretary's Complaints Co-Ordinating Committee (7 March 1955). Rec. 301, CAB 19/4 Vol. I, 011709-011710.

Chief Secretary's Complaints Co-Ordinating Committee (5 September 1956). Rec. 302, CAB 19/4 Vol. II, 011916-011920.

Chief Secretary's Complaints Co-Ordinating Committee (19 June 1957). Rec. 302, CAB 19/4 Vol. II, 011879-011883.

Chief Secretary's Complaints Co-Ordinating Committee (16 July 1958). Rec. 302, CAB 19/4 Vol. II, 011841-011842.

Cone, L.W. and Lipscomb, J.F. (1972). *The History of Kenya Agriculture*, Nairobi: University Press of Africa.

Devereux, David R. (1990). *The Formulation of British Defence Policy Towards the Middle East, 1948-56*, New York: St. Martin's Press.

Durani, Shiraz (2006). *Never be Silent*, London: Vita Books.

Elkins, Caroline (2005) *Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya*, New York: Henry Holt and Company, 4.

Elkins, Caroline, Ndiku Mutua and 4 Others and Foreign And Commonwealth Office, Witness Statement Of Caroline Macy Elkins, The High Court Of Justice, Claim No: HQ09X02666.

Endre, Sik (1974). *The History of Black Africa, Vol. IV*. Translated by Sandor Simon, Budapest: Akademiai Kiado.

Gregoire, Paul (2017). *Crimes Against Humanity: The British Empire*, Global Research-Centre for Research on Globalization. (Erişim Tarihi: 13 Mart 2019). <https://www.globalresearch.ca/crimesagainsthumanitythebritishempire/5597781>

Hadingham, K.P. (1954). Assistant Commissioner of Police, The Situation in South Nyeri Reserve with Particular Reference to Mathira, 14 December 1954, AA 45/55/2/2A, Bates, 007765-67,

Horne, Alistair, (1989). *Macmillan 1957-1986*, New York: Viking.

Jenkins, Cathy. (2004). President Moi; Opposition Says It Is An Election Ploy, BBC World Service, 22 March, 2004. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/1236807.stm> (Erişim Tarihi: 23Şubat 2019).

Kanogo, Tabitha (1987). Squatters and the Roots of Mau Mau 1905-63, London: James Currey.

Kariuki, Josiah Mwangi (1975). Mau Mau Detainee; The Account a Kenyan African of His Experiences In Detention Camps, 1953-1960, Nairobi: Oxford University Press.

Kenya Weekly News, 19 November, 1954.

Kershaw, Greet (1997). Mau Mau from Below, Athens: Ohio University Press .

Koster, Mickie Mwanzia (2013). Mau Mau Reparations, Memorialization And Kenya's Future: Reflections After Fifty Years Of Independence, KESSA Proceedings, 29-34.

Lonsdale, John (1986), The Depression and the Second World War in the Transformation of Kenya, David Killingrav and Richard Rathbone (eds.). Africa and the Second World War, New York: St. Martin's Press, 97-142.

Lonsdale, John (1992). The Conquest State of Kenya 1895-1905, Bruce Berman and John Lonsdale (ed.). Unhappy Valley Conflict in Kenya and Africa, Book One: State and Class, London: James Currey, 13-44,

Maina, Paul (1977). Six Mau Mau Generals, Nairobi: Gazelle Books Co.

Memorandum on the Aggregation of the Population into Villages in Rural Areas, (12 April, 1954). KNA, AB 2/53/1

Oneko, Ramogi Achieng (1966) Detention days, Pio Gama Pinto, Independent Kenya's First Martyr.

Padmore, George (1953). Behind the Mau Mau, Phylon, 355-372

Page, Malcolm (1998). KAR: A History of the King's African Rifles and East African Forces, London: Leo Cooper.

Percox, D. A. (2001). Circumstances Short of Global War: British Defence, Colonial Internal Security, and Decolonisation in Kenya, 1945-65, Phd Thesis, University of Nottingham.

Pilger, John (2004). Iraq Is a War Of National Liberation, New Statesman 15 Apr.

Sherwood, M. (2006). Introduction, in The Book of Durani, Never be Silent, London: Vita Books.

Sicherman, Carol (1990). Ngugi Wa Thiong'o: The Making Of A Rebel: A Source Book in Kenyan Literature And Resistance, London: Hans Zell. (Documentary Research in African Literature, 1).

Slaughter, Barbara (1999). How Britain Crushed The 'Mau Mau Rebellion' – Channel Four TV's Secret History – Mau Mau, A Report On The Programme.

Souza, F.R.S. De (1954). End of Empire Documents, Interview, Mss Emp. 527/8.

Times (30 September, 1954). London. (Young Mau Mau Activists).

The Guardian (2009, June 22). Mau Mau Veteran: I Still Suffer From Pain.

The Official Gazette of the Colony and Protectorate of Kenya (Undated). Malpass, H. Nairobi, Government Printer.

Throup, David W. (1987). Economic and Social Origins of Mau Mau 1945-53, London: Currey.



Thomas, T.N. (1985). *Indians Overseas: A Guide to Source Materials in the India Office Records for the Study of Indian Emigration, 1830-1950*, London.

Thurston, Anne (1991). *Guide to Archives and Manuscripts Relating to Kenya and East Africa in the United Kingdom*, London: Hans Zell, xiii.

Wa-Githumo, Mwangi (1991). *The Truth About the Mau Mau Movement: The Most Popular Uprising in Kenya*, *Transafrican Journal of History*, 1-18.

World News and Views (1953). *The Burning Shame of Kenya*, London, Vol. 33, NO. 48. 5 December, 1953, 576.

